

očekávat, že ji bude možno využít při automatizaci procesů řízení výrobních komplexů.

Konkrétní sociální výzkumy využívající matematických modelů a metod jsou tematikou třetí části knihy. Vycházejí z prvotních dat získaných většinou dotazníky, případně i osobními rozhovory. Tato část představuje celkem šest prací, tj. šest konkrétních výzkumů, z hlediska jejich cíle, jejich specifických rysů, případně metod získání nutných hodnot. Důraz je pochopitelně kladen především na zpracování získaných informací, na matematický aparát, který je užít, ať již jenom pro formulování závěrů či pro prognózu dalšího vývoje.

T. I. Zaslavská, která se zabývá mobilitou pracovních zdrojů, konkrétně zemědělského obyvatelstva Sibíře, jejím výzkumem a modelováním, srovnává tři důležité metody matematické statistiky — regresní analýzu, faktorovou analýzu a rozpoznávání obrazců — a potvrzuje na konkrétních datech přednosti metody rozpoznávání obrazců před regresní analýzou.

Jiný přístup volí N. G. Ivanovová, která vychází z modelu materiálních potřeb a požadavků a přenáší jej do kulturní sféry. Užívá přitom modelu matematické ekonomie a zjednodušuje jak omezující podmínky, tak i tvar užítkové funkce, jejíž maximum se hledá na množině určené strukturou volného času, tj. na množině, která má tvar polyedru. Vzhledem k formulaci úlohy a jejímu řešení je třeba provést dostatečně přesná měření, aby bylo možno určit koeficienty funkce i uvedené množiny. Problematika by byla jistě vhodná k dalšímu zpracování a k pokusu sestrojit posloupnost užítkových funkcí, jejichž maximum se hledá na přípustných množinách možných chování.

Jistým analogem práce T. I. Zaslavské je staf L. S. Bljachmana, I. N. Taganova a O. I. Škaratana, týkající se optimalizace výběru a rozmístění kádrů. Autoři sestavují statistické modely, přičemž vycházejí ze tří typů závislosti — lineární, kvadratické a logaritmické; dvě poslední preferují vzhledem k provedení srovnání. Rozšíření studovaných závislostí a vztahů může ještě zlepšit uvedený model a učinit z něj efektivní vědeckou metodu výběru a rozmístění pracovníků.

Odměnu za práci v jednom strojírenském závodě analyzují A. I. Goldénberg a L. E. Minc; volí přístup optimalizace užítkové funkce na vymezené množině a zabývají se i některými speciálními problémy uvedené problematiky, např. odměňováním žen ve srovnání s muži, v závislosti na vzdělání apod.

Na základě intraindividuálních motivací a soudů, které modelují vnější projevy člověka, se zabývá I. I. Ljachov prognózou sociálního chování. Oceněníhodné je užití pravděpodobnostního modelu prognózy sociálního chování; model spočívá na odhadu pravděpodobnosti předpokládané účasti jednotlivce. Tyto hodnoty se získávají pomocí četností účasti z dat poskytnutých dotazníkem. Problematiké je opět měření, které je nutné pro model provést — měření ukazatelů zajíma-

vosti práce, užitku, přijatelných podmínek apod.

Prognózu počtu a struktury rodin na základě markovovských řetězců uvádí V. V. Kaška a A. P. Velikij. Metoda je velmi dobře propracována matematicky — od uvedení do problému přes jeho formulaci až k jeho řešení. Hlavní pozornost je věnována rozkladu rodin (sestavajících z více manželských dvojic), ale je opomíjena důležitost otázek úmrtnosti a narození, které mají k dané problematice velmi blízko.

Nebylo jistě záměrem sovětských autorů, aby tato kniha byla pomůckou či učebnicí jednotlivých metod a modelů, které je možno ihned aplikovat na problém. Jejich snahou je spíše ukázat široké pole působnosti matematických metod, které je určeno jednak dosavadním aparátem matematiky a využitím znalostí z jiných sfér výzkumu (ekonomie, fyzika), jednak náměty ze sociologie, tj. náměty přístupnými matematickému vyjádření. Metody modelují daný stav, umožňují prognózy, jsou nutné pro další sociální plánování a rozvoj společnosti.

Ediční řadu *Sociologie a matematika* nelze než přivítat. Tematika tohoto druhu byla zatím dostupná především v západních pramenech; nyní se jí dostává pozornosti i ze strany sovětských sociologů, jejichž významný přínos pro řešení uvedené problematiky je dostatečně znám.

Marta Hurtová

Zsuzsa Ferge: Társadalmunk rétegeződése. Elvek és tények

(Rozvrstvení naší společnosti. Principy a fakty)

Vydalo: Közgazdasági és Jogi Könyvtár, Budapest 1969.

Autorka knihy se už několik let zabývá vývojem sociální struktury maďarské společnosti. V roce 1963 se podílela na statisticko-sociologickém šetření změn v maďarské společnosti a publikovala několik vědeckých studií k tomuto tématu. První výsledky jednorázového šetření z roku 1963 byly uveřejněny v několika publikacích Ústředního statistického úřadu (Statistikai időszaki közlemények 1966/11 a dalších) a ve stránkách a jiných časopisech. Český čtenář se s částečnými výsledky tohoto výzkumu mohl seznámit v článku Z. Fergeové v Sociologickém časopise 6/1968, s. 682.

Nejnovější kniha Fergeové využívá výsledky tohoto šetření, ale zdaleka se neomezuje jen na jejich interpretaci. Pokouší se o formulování teoretických východisek výzkumu sociální struktury vůbec a o zobecnění nahromaděných dat o společenské diferenciaci v současném Maďarsku.

V úvodu knihy klade autorka některé základní otázky, které se v dalších kapitolách pokouší řešit. Především je to otázka: „Jestliže socialistickou společnost, resp. společnost budující socialismus, už nelze dělit na »bohaté a chudé«, na vládnoucí a ovládané, vykořisťovatele a vykořisťované a současně v té

to společnosti není ještě rovnost, pak jaký má tato společenská nerovnost charakter?"

V první části knihy, nazvané *Základní otázky sociální diferenciace*, autorka podává přehled marxistického pojetí sociální struktury společnosti a kritiku pojetí buržoazní ideologie. Současně se však pokouší o formulování vlastní koncepce. Ve stručném přehledu historického vývoje společenské nerovnosti ukazuje, že se formy této nerovnosti a její interpretace měnily podle zájmů vládnoucí třídy. Buržoazie při nástupu k moci proklamovala „společenskou rovnost, rovnost před zákonem“, později i „rovné možnosti pro všechny“. Ve skutečnosti jde o formální, třídně omezené možnosti jednotlivců už při vstupu do života, o omezené možnosti, které je provázejí po celý život. Socialismus si klade za úkol likvidovat soukromé vlastnictví, a tím odstranit hospodářské podmínky i jiné příčiny nerovnosti ve společnosti. Ale ani socialismus nemůže nastolit úplnou společenskou rovnost. V dalším textu se autorka zabývá příčinami a formami společenské nerovnosti za socialismu a dokazuje, že proces postupného odstraňování nerovnosti je žádoucí a socialistická společnost k němu spěje. K některým otázkám v této části práce by bylo možné diskutovat, autorka je také formuluje jako diskusní, nicméně samo jejich položení je zajímavé a pro další výzkum tématu nesporně užitečné.

Druhý díl knihy *Charakteristika sociálních skupin v Maďarsku, sociální determinovanost* se zabývá některými aspekty sociální dife-

renciace v současném Maďarsku. Hlavní pozornost je věnována diferenciaci v oblasti materiálního postavení, kulturní úrovně a životního stylu. K těmto otázkám je v knize soustředěno velké množství faktů, přehledných tabulek a grafů, které poskytují značně ucelený obraz o společenské diferenciaci v Maďarsku. Diferenciace příjmů je sledována v korelaci se vzděláním, místem bydliště, velikostí rodin atd. Zajímavé jsou údaje o školním vzdělání obyvatelstva a o postojích jednotlivých sociálních skupin ke vzdělání. V části o kulturní úrovni je řada tabulek o rozšíření a využívání masových komunikačních prostředků a jiných kulturních hodnot. V kapitole o životním stylu autorka zkoumá z různých stránek úroveň bydlení, spotřeby a její struktury a využívání volného času. Poslední kapitola je věnována poválečné sociální mobilitě v Maďarsku.

Kniha o sociálním rozvrstvení v Maďarsku je významným příspěvkem k výzkumu struktury socialistické společnosti, kterou zkoumají společenské vědy ve všech socialistických zemích. Zvláště kladně je možné hodnotit pokus autorky o spojení teoretické koncepce s výsledky empirických dat. Práce Fergeové je určena nejen sociologům a ostatním společenskovědním pracovníkům, ale i orgánům společenské praxe a široké veřejnosti, která tak dostává další možnost (v Maďarsku vychází značné množství pramenů a vědeckých statí k tomuto tématu) poznávat sama sebe.

Lenka Kalinová